

מחקר חדש בוחן איך מתבצעת עבודת העיתונאי ב-2017 "התמונה הגדולה משתנה באופן שצריך להדאיג אותנו; העיתונאים הופכים להיות יותר פאסיביים"

פרופ' צבי רייך, מהמחלקה לתקשורת באוניברסיטת בן גוריון בנגב, בודק כבר למעלה מ-15 שנה את האופן שבו עיתונאים אוספים את המידע שמיתרגם בסופו של דבר לידיעות ולאנפורמציה שכולנו ניזונים מהן ומגבשים לפיהן את תפיסת עולמנו * "נעשה כל-כך זמין לחפש בין הדברים שזורמים אליך בפייד וכל-כך מסובך ללכת לחפש בעצמך - וזה עניין מדאיג" /

יונתן כיתאין 6/6/18

"התמונה הגדולה משתנה באופן שצריך להדאיג אותנו. המגמה הכללית היא סוג של פסיביזציה, שבעצם האנפורמציה זורמת אל העיתונאי והוא רק צריך לבחור ויש חשש של התמכרות לדבר הזה. נעשה כל-כך זמין לחפש בין הדברים שזורמים אליך בפייד וכל-כך מסובך ללכת לחפש בעצמך, בפרט עם כל הלחצים שממילא פועלים היום על הסביבה העיתונאית - וזה עניין מדאיג".

פרופ' צבי רייך, מהמחלקה לתקשורת באוניברסיטת בן גוריון בנגב, בודק כבר למעלה מ-15 שנה את האופן שבו עיתונאים אוספים את המידע שמיתרגם בסופו של דבר לידיעות ולאנפורמציה שכולנו ניזונים מהן ומגבשים לפיהן את תפיסת עולמנו. לדבריו, הבדיקה האחרונה שביצע, במהלך השנים 2016 ו-2017, טומנת בחובה ממצאים בעלי "משמעויות חמורות".

"הסיפור הגדול הוא ההתרסקות של הטלפון כמקור מידע", הוא מסביר. "הטלפון היה ערוץ מרכזי מאוד בתעבורת המידע בין מקורות לעיתונאים, והיה אחראי לקרוב ל-60% מהסיפורים (ראו גרף) והוא מתרסק. שים לב שהוא החזיק מעמד גם בתקופות שכבר היה אינטרנט ואימיילים, אפילו בתחילת עידן הרשתות החברתיות, אבל עכשיו רואים את הנפילה שלו ומעבר לטכנולוגיה אחרת: הזינוק של הוואטסאפ, ובמידה מסוימת גם של האימייל (בגלל הזמינות שלו בסמארטפונים)".

רייך מיחס כאמור למעבר הטכנולוגי הזה משמעויות מרחיקות לכת. "זה לא שערימת גאדג'טים אחת החליפה ערימת גאדג'טים אחרת. אני חושב שברגע שאנחנו עוברים מחדשות מיקוחיות לחדשות של פייד מוזרם, משהו עמוק משתנה - ובבירור יש פה ערוצים שפחות מאפשרים לשאול שאלות קשות ופחות מאפשרים להפעיל טכניקות ראיון. ראיתי מה העיתונאים עושים בוואטסאפ, ולמעט חריגים התמונה הגדולה היא ברורה".

מי בעצם אמר שבוואטסאפ אי-אפשר להציג שאלות קשות?

"אני גם ראייתי את העיתונאים כדי להבין את מהות הממצאים. נכון שזה כרגע בשלבי עיצוב, יש עיתונאים שכן פיתחו טכניקות שמאפשרות להם דווקא באמצעות הוואטסאפ לקבל גישה לאנשים שבדרך-כלל לא נגישים, אבל זה חריג. באופן כללי, קשה להציג שאלות קשות בוואטסאפ, יש הרבה פחות כאלה והרבה יותר שאלות טכניות. (לעומת זה), האינטראקציה הטלפונית היא הדבר הקרוב ביותר שיש לאינטראקציה פנים אל פנים. היא חולקת יותר עם שיחה של פנים אל פנים מאשר טכנולוגיות אחרות. שיחת טלפון טובה עם מקור זה מגע חי: אתה שומע מתי המקור שלך משתנק במקומות של הסתרת אמת, והיכולת החקירתית שיש לך בטלפון כוללת גם התרשמות - הרי לא רק התמליל משחק פה תפקיד.

"יחסי מקור עיתונאי זה לא רק טקסט - זה גם אינטונציה, וגם כחכוך בקול, וגם תחושה כמה קשה היה לו להשיב לשאלה שלך ואם נשמע לך שהוא מסתיר ממך משהו. בשיחת טלפון אתה גם יודע בוודאות הרבה יותר גדולה מי עונה לך. כשאתה שולח וואטסאפ לשר יש לך מושג אם מי שהשיב זה הוא או הדובר שלו? אתה לא באמת יודע".

מה מסבירים העיתונאים שדיברת איתם על המעבר הזה?

"כשאתה מדבר עם עיתונאים אתה לומד שתעבורת המידע בוואטסאפ היא מדהימה", מסביר פרופ' רייך, שמציין כי בחלק גדול מהמקרים מדובר על קבוצות וואטסאפ שפופולריות מאוד, ובמידה רבה מהוות התגלגלות של הודעות הביפר שהיו מוזרמות לכתבים בהתאם לתא המקצועי שלהם, וגם הן היו תופעה שהייתה חזקה במיוחד בישראל.

"אמר לי עיתונאי אחד: 'היום באמצעות הוואטסאפ אתה סוגר מעגל תוך רגע. אתה מקבל את ההודעות של חמאס שבהם רואים את שיגור הרקטה, והודעות של מד"א נניח שמראות את מקום הנפילה, (ובקבוצה אחרת) אזרחים או צה"ל מעלים וידאו של היירוט, אם יש. אז זה לא שאנחנו מדברים כאן על איזו הודעה לעיתונות או תגובה של פוליטיקאי שמתקבלת בוואטסאפ והופכת לידיעה, אלא על ידיעות הרבה יותר מעניינות וחשובות".

"אין די עבודת שטח"

פרופ' רייך חוקר כאמור את הנושא מאז 2001, בארבעה סבבים (הבדיקות הנוספות נערכו ב-2006 וב-2012). המחקר האחרון, שמתפרסם כעת בכתב העת "new media & society" נשען על שיחות עם 70 כתבים ועיתונאים ישראלים מעיתונים ואתרי אינטרנט מרכזיים המסקרים את תחומי הביטחון, הכלכלה והפנים, בהן כל אחד מהם התייחס בממוצע לשבעה אייטמים שפרסם.

הממצאים שלו מספרים באופן מדעי או מחקרי גם על תופעות בנאליות יותר כמו היעלמות הביפר והפקס שלפני כעשור עוד היו אחראים ל-12% מהידיעות. עניין אחר, חשוב יותר, נוגע לירידה גם בדיווח על אירועים בצורה לא מתווכת, כלומר על סמך מראה עיניים באמצעות מפגש פנים אל פנים או דיווח מזירת האירוע. אם בשתי תקופות המחקר הקודמות אלה היו אחראיים ל-16% מהידיעות, בתקופה הבדיקה האחרונה נרשמה ירידה ל-10% בלבד.

"יש ירידה משמעותית סטטיסטית בעבודת הרגליים, אבל היא לא דרמטית", אומר פרופ' רייך. "מצד אחד, הממצא הזה מאשר תחושה של רבים שאין די עבודת שטח, אבל המחקר מלמד שבסופו של דבר הירידה לא דרמטית כי גם לפני 15 שנה עבודת הרגליים כבר לא הייתה מרשימה, מה שמכניס קצת לפרופורציה את הנוסטלגיה העיתונאית והנטיית לקונן על איך כשאי הייתי צעיר הייתה הרבה עבודת שטח".

יש טענה שהתפתחות הטכנולוגיה דווקא מחזקת את העיתונאי, נותנת לו יותר כלים ומידע וכוח, אתה חושב שהכיוון הוא הפוך?

"במאמר עצמו אני עושה שימוש במושג שאני קורא לו 'רוחב פס הידע'. הטענה היא שלמרות שבכל ערוץ אפשר להעביר כל מידע, כל ערוץ תקשורת מאפשר היקף אחר של ידע, ביסוס ראיות, יכולת חקירה, הפעלת טכניקות ראיות ויכולות אימות מידע. כאן נוצר מצב מעניין: בעוד שחוקרים רבים וטכנופילים רוצים יותר חדשנות במדיה, מי שמספק 'רוחב פס' גדול יותר הם דווקא הערוצים הוותיקים: שיחות פנים אל פנים, זירת האירוע, וראיונות טלפוניים - ואלה דווקא מצויים בירידה".